

Kamran Əliyev düşüncələrlə baş-başa:

Qəfil doğulan duyğular, Tanrıdan gələn hökmlər

**Dalğalar içində, ləpələr üstə,
Dünya öz sirrini açan dünyadı.
Dənizin suyunu bir qədəh kimi,
Bu dünya başına çəkən dünyadı.**

Dünya bəşər mədəniyyəti öz tarixi ənənələrinə söykənərək durmadan inkişaf edir. Əsrlər dəyişir, sənətkar nəsiləri formalaşır, yeni-yeni əsərlər yaranır, amma bədii yaradıcılığın estetik funksiyası köhnəlmir və dəyişmir.

İnsan həyatı, bizim yaşadığımız zaman və məkan özü də zamandan və məkandan kənar deyil. Biz insanlar üç ölçülü məkan sistemində, sonsuz, intəhasız olan bir zaman içində yaşayırıq. Ona görə də hər hansı bir söz sənəti, yaxud da həyatdan götürülmüş hər hansı bir vahid heç vaxt zaman və məkandan kənar ola bilməz.

Yazıçı, şair, yaxud dramaturq yazı prosesində yalnız əvvəlcədən düşüncələrini, planlaşdırdıqlarını deyil, həmən prosesdə qəfil doğulanları da qələmə alır. Mən deyərdim ki, sənət üçün bu qəfil doğulan duyğular əvvəlcədən planlaşdırılanlardan qat-qat qiymətlidir. O qəfil doğulanlar Tanrıdan gələn hökmlərdir.

Ədəbiyyatın ruhi yüksəliş sütunları və qeyri-adi qəhrəmanları ilk növbədə Allahlar, peyğəmbərlər və hökmdarlardır.

Dil təfəkkürlə bağlıdır. Yəni sən dilində, sözümdə necə danışırınsansa, o bu və ya digər şəkildə sənənin düşüncədən doğulur. Bunun özü də göstərir ki, zahirlə batin həmişə bir-birini tamamlamalıdır. Əgər tamamlamayıbsa, o, ziddiyyətdir, o, faciədir.

Danışıqla gözəl olmaq mənevəyyatın gözəlliyidir. Bu, əslində, harmoniyadır. Dünyanın gözəlliyi nə ilə bağlıdır? Dünyanın gözəlliyi Tanrının yaratdığı harmoniya ilə bağlıdır.

Yazıçılıq iddiasında olmadan yazıram. Amma yazıçı olanlarla fəxr edirəm. Yazıçılıq sənətinə çox

ciddi yanaşıram. Mənim povest və hekayələrim bir ədəbiyyatşünas kimi bədii nəsrin texnologiyasını başa düşmək istəyindən irəli gəlib.

Mənim ədəbiyyata marağım ana babamın və nənəmin folklor dünyasından keçib gəlib.

Hekayəni, nəsrə daha yaxşı başa düşmək üçün yazıram. Yaradıcılıq psixologiyasına yaxşı bələd olan ədəbiyyatşünaslar daha yaxşı məqalə yazıb bilərlər.

Hekayə insanın öz daxili dünyasını ifadə etməyin bir formasıdır. Mən də öz dünyamı bu vasitə ilə ifadə edirəm və bəzən bu, yaxşı alınır. İlk çap olunan hekayəm "Dağlı məhəlləsi"dir. Hər bir yazdığım da mənim özüm varam. Əgər mənim özüm yoxdursa, onda o yazı doğru olmaz.

Nəsr yazmamışdan əvvəl oxuduğum əsərlərə tam başqa cür yanaşırdım. Mən bu məsələlərlə məşğul olduğdan sonra bütün ədəbiyyatşünaslara və tənqidçilərə, bir sözlə, özümü yazıçı gəlir.

Obrazların uşaqlıq tərcümeyi-halından keçən böyüklərdir. Əsl yazıçılar öz əsərlərini hansı yaşlarında yazmasından asılı olmayaraq, öz uşaqlıqlarını ifadə edirlər. Uşaqlığı zəngin müşahidələrlə dolu olan insanlar gələcəkdə şair və yazıçı olurlar. Mən "Yalquzaq"da öz uşaqlığımyı yazmışam.

Şeiri poeziyanın mahiyyətini öyrənmək üçün yazırdım. Bu, mənə elm adamı kimi şeirin arxitekturasını bilmək üçün lazım idi. Əgər mən şeir yazmağı bacarmasaydım, romantizmdən əl bir dissertasiya yazıb bilməzdim. Bunun sayəsində şeirin əlifbasını öyrəndim.

Bədii söz yarananda onunla birgə tənqidi fikri də doğulur....dahi sənətkarın əsərlərinin ilk tənqidçisi də əslində elə onun özüdür.

Tənqidin özünün öyrənilməsi çox maraqlı məsələlərdən biridir. İstər-istəməz oxucunu və tədqiqatçıyı əsərə yaxınlaşdırır. Amma ədəbiyyat tarixinin müəyyən dövrləri var ki, onlarda ədəbi tənqid daha qabarıqdır, bəzilərdə zəifləyir, bəzilərdə obyektivlik daha yüksəkdir.

Tənqid, ədəbiyyata yol göstərir. Ədəbiyyatın yoluna işıq salır. Bu gün Azərbaycan yazıçılarının, şairlərinin özlərinin tənqide böyük ehtiyacı vardır. Amma təəssüf ki, bu gün bizim istədiyimiz yüksək səviyyəli, irihəcmli əsərlər ortada yoxdur. Yazıçılar öz poetika sistemi ilə bu gün həyata yaxınlaşa bilmirlər.

Bizdə də keçid dövrünü publisistika təmsil elədi. Kifayət qədər böyük əsərlər yaranmadı. Bu məsələlər həm poetika ilə, həm də dövrlə bağlıdır. Ümumiyyətlə, siyasi xətlərin, istiqamətlərin cəmiyyətdə mühüm yer tutduğu vaxtlarda böyük əsərlər ikinci plana keçir. Publisistika önə çıxır.

Ona görə müasir tənqid elə səviyyəyə qalxmalıdır ki, öz keçmiş nüfuzunu bərpa edəsin, ədəbiyyata istiqamət verə bilsin.

Fəlsəfə hikmətə məhəbbətdir. Bütün elmlərin əsası fəlsəfədir. Ədəbiyyat məhz oradan çıxış edib

gəlir.

Bəşəriyyətin böyük kəşfləri var. Bəşəriyyət kosmosu kəşf edib. Amma bəşəriyyətin incəsənətdən yüksək kəşfi yoxdur. Onun rəssamlıqdan, musiqidən, şeirdən, nəsrədən yüksək kəşfi yoxdur.

Həyat harmoniya üzərində qurulub. Yəni o harmoniya yoxdursa, onda həyat dağıla bilər. Bu qədər böyük kainat öz yerində dayanır. Onu saxlayan bir harmoniyadır. Böyük sənət adamı o halda böyük ola bilər ki, o, harmoniyayı görsün, ifadə edəsin.

Dünyanın ən böyük kəşfi sözdür, sənətdir. Bədii söz, sənət qədər dünyanın, bəşəriyyətin ikinci kəşfi yoxdur. Poeziya, nəsr, rəsm əsəri, musiqi. Bunlar mənə elə gəlir ki, bəşəriyyətin ən böyük kəşfidir.

Mən bədii yaradıcılığı, şeiri, nəsrə, hekayəni insanın özünü ifadəsi kimi başa düşürəm. Mahnıda, musiqidə insanın özünü ifadəsidir. Belə düşünmək olar ki, insanın yazdığı hər hansı bir yazı bu və ya digər dərəcədə özünü ifadə etməklə bərabər, həm də müəyyən qədər özünə qayıdış formasıdır. Yəni özünü dərk etmək formasıdır.

İnsanın daxilində bir "mən" var. Daxilimizdə bir "mən" var ki, bizlə həmişə həmsöhbətdir. Bizi o idarə edir. Mən ondan ayrı deyiləm. Bir yazıçı, bir sənət adamı məhz öz daxili ilə bir yerdə insanı qələmə alanda, o, böyük sənətdir. Almasa, böyük sənət ola bilməz. Bu, mənim fikrimdir.

Bu işıqlı fikirlər, çox maraqlı həyat müşahidələri, böyük fikir adamının, çağdaş ədəbiyyatşünaslığın elmimizdə öz sözü və öz yeri olan AMEA-nın müxbir üzvü, Əməkdar elm xadimi Kamran İmran oğlu Əliyevə məxsusdur. Azərbaycan filoloji fikrinin formalaşmasında əvəzsiz xidmətləri olan böyük sənət adamının elmi yaradıcılığından Azərbaycan romanizmi bir qırmızı xətt kimi keçir və bədii yaradıcılığına "Qırmızı xətt"lə möhür vurur. Ədəbi-elmi fikrin arxasınca gedən ədəbiyyat adamı, fikir adamı Kamran İmran oğlu Əliyevin ədəbi irsi öz ideya gücünə və bədii keyfiyyətlərinə görə əsrlər və nəsillər boyu yaşayacaq və dünya durduqca duracaq.

Böyük sənət adamı Kamran Əliyev üçün elm dünya idi, sevgi idi, bir zövq və gözəllik idi. Elmin gözəlliyini isə elmin içində olanlar bilər. Onun yaradıcılığı özü bir enerji, işıq, harmoniya idi: bədii tefəkkürün və elmi tefəkkürün harmoniyası.

**Sənin könlün olsa, bircə anlığa,
Dünyanı ovuca yığmağa nə var.
Sənin könlün olsa, oda, yanığıya
- Göydə işıq olub yanmağa nə var.**

*Tanrı köşkündə, ulduz olub közərən işıq adam,
70-in mübarek!*

**Hazırladı: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent Aynur Aydınqızı**